

Олена ФІДКЕВИЧ,

*кандидат філологічних наук,
провідний науковий співробітник відділу навчання
мов національних меншин і зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України*

РОЗПІЗНАВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ СТЕРЕОТИПІВ ТА УПЕРЕДЖЕНЬ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ОПОВІДАННЯ А. КОНАН ДОЙЛА «ПІСТРЯВА СТРІЧКА»

Важливою компетентністю випускника закладу загальної середньої освіти є міжкультурна компетентність як здатність осмислювати, аналізувати та інтерпретувати факти різних культур, адекватно сприймати й розуміти представників своєї та іншої культури і толерантно взаємодіяти з ними. Міжкультурна компетентність передбачає усвідомлення особистістю належності до рідної культури, розуміння її унікальності, визнання цінності інших культур, яке формується на основі міжкультурного зіставлення.

Серед важливих умінь міжкультурної компетентності є вміння протидіяти проявам національно-культурної, расової і гендерної дискримінації, підґрунтям виникнення якої є певні стереотипи й упередження, що існують у суспільстві.

Стереотип, як подає сучасний тлумачний словник української мови, – «це те, що часто повторюється, стало звичайним, загальноприйнятим і чого дотримуються, що наслідують у своїй діяльності; стандарт, трафарет, догма, норма, канон» [1, с. 545]. Часто стереотип має негативну конотацію як спрощене, схематичне, часто викривлене уявлення про щось або когось. Зокрема, національний стереотип (етнічний стереотип) – це спрощені, схематизовані уявлення, судження про моральні, розумові, фізичні особливості представників різних етнічних (національних) спільнот.

Негативні стереотипи можуть призвести до виникнення упереджень необ'єктивного ставлення, емоцій до кого-небудь або чого-небудь.

Розпізнавання стереотипів і упереджень, їхній критичний аналіз є першим етапом розвитку в учнів / учениць уміння протидіяти різноманітним проявам дискримінації.

Розглянемо навчальну ситуацію на уроці зарубіжної літератури у 7 класі за оповіданням Артура Конан Дойла «Пістрява стрічка», яка актуалізує можливості для розвитку цього уміння.

Основою сюжетів творів детективного жанру є розповідь про здійснення злочину та його розслідування, яке веде відомий сищик. В оповіданні «Пістрява стрічка» Шерлок Голмс розслідує вбивство Джулії Стоунер, використовуючи дедуктивний метод, який передбачає висування певної гіпотези.

Учням / ученицям пропонується проаналізувати послідовність думок Шерлока Голмса в процесі розслідування вбивства та висновувати, як Голмс за допомогою дедуктивного методу прийшов до розкриття таємниці смерті Джулії.

Учитель звертає увагу учнів / учениць на те, що перша гіпотеза Голмса була хибною і запитує, чому вона виникла.

Діти відповідають, що спочатку Голмс підозрює циган, із якими товаришував доктор Ройлотт, а інформацію про присутність циган у маєтку вітчима Хелін і Джулії Стоунер читач отримує від самої Хелін під час її візиту до помешкання Голмса в Лондоні: *«У вітчима немає ніяких друзів, крім мандрівних циган, він дозволяє цим волоцюгам ставати табором на тих кількох акрах порослої ожиною землі, що залишилася від родового маєтку, а іноді, користуючись гостинністю цих циган, тижнями мандрує разом з ними»* [2, с. 2].

Учитель звертає увагу учнів / учениць на те, як характеризує Хелін циган («волоцюги») і запитує, чому дівчина упереджено ставиться до них та чи притаманні такі ж упередження Голмсу?

Діти розмірковують, що, можливо, спосіб життя циган, їхні зовнішні відмінності, відсутність інтеграції в англійське

суспільство того часу сформувало стереотипне ставлення англійців до них як до волоцюг і злочинців. Голмс своє негативне ставлення до циган не висловлює, як це робить Хелін, але перша гіпотеза сищика ґрунтувалася саме на негативному стереотипі сприйняття циган як злочинців.

Важливо також поставити учням / ученицям питання: «Що саме зруйнувало негативний стереотип Голмса?». Діти знаходять відповіді в тексті: *«Спочатку я дійшов був до цілком помилкових висновків, – сказав він, – що показує, дорогий Вотсоне, як небезпечно спиратися на другорядні факти. Присутність циган, слово «стрічка», вжите бідолашною дівчиною, без сумніву, для того, щоб змалювати побачене нею страхіття, коли вона запалила сірника, – цього вистачило, щоб я пішов зовсім неправильним шляхом. На своє виправдання можу тільки сказати, що я зразу ж переглянув свою версію, як тільки мені стало ясно, що небезпека, хай би яка вона була, прийшла до мешканця кімнати не крізь вікно й не у двері»* [2, с. 10].

Учні / учениці висновують, що зруйнувати стереотипи можливо за допомогою конкретних фактів, як це й відбулося під час розслідування Голмсом злочину.

Також можна звернути увагу дітей на те, що представники етносу, яких часто називають «цигани», використовують іншу назву свого народу – «ром» і відповідно замість слів «циган», «циганка», «циганський / циганська» використовують слова «ром», «ромка», «ромський / ромська». Важливо послуговуватися саме такими назвами для ідентифікації ромів, адже це є проявом поваги до представників цього етносу, їхньої культури.

Учитель висновує, що упереджене ставлення до представників інших національностей неприпустиме в цивілізованому суспільстві, особливо якщо воно провокує агресію. Учитель може запропонувати учням / ученицям пригадати ситуації, у яких проявляються національні стереотипи і упередження, та як вони впливають на поведінку людей.

Отже, зазначимо, що уроки літератури мають великий потенціал для створення навчальних ситуацій, які дають можливість обговорити питання міжкультурної комунікації та проблеми, які виникають внаслідок наявності в суспільстві національних, расових чи гендерних стереотипів та упереджень.

Список використаної літератури

1. Сучасний тлумачний словник української мови: 100 000 слів. За заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків : «ШКОЛА», 2008. 1008 с.
2. Артур Конан Дойл. «Пістрява стрічка». URL : https://read-online.in.ua/read/pistrjava_strichka/1 (дата звернення: 12.02.2024).